

ACC. N:R M. 10734:1-21.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLandskap: SkåneUpptecknat av: Ivante SkåhleHärad: N. Asbo, FrestaAdress: Bjärstorp, PerstorpSocken: Perstorp m. fl., N. Rönne
s. 1-17. s. 18-21.Berättat av: uppt. med fl.Uppteckningsår: 1948

Född år i

f. 1891. —

Jordbrukets binärningars. 1-21.LuF. 61.

Skriv endast på denna sida!

Jordbrukets binärningar. (h. d. F. 61.)
— Översikt. —

Vid de större och medelstora jordbruken förekommo efter den säkerligen lukrativa Harnbränningen ej så mycket binärningar ty utöver jordbrukets avsevära möjligheter i form av såd. potatis, balm, hö och lin, samt avelsdjur, slaktbostap, fläsk, hudar, tagel, nöthår, ull, nöthorn, samt smör, ost och ägg, gäns, ankor, höns, fjäder och dunn, jänte från det samhälliga skogsbruket utvunna i form av ved, timmer, träsnid och gagnsvirket, var ej mycket som kan räknas som binöring. Visserligen förekom för Harnleodling tills ända in på 1900-talet, såd. någon enstaka gård, s. v. i Häjnaden, Öderlånga, sken. möjligen i större skala, längre tillbaka malttillverkning lär också ha varit allmän vid de större jordbruken, enligt gamlas utsaga.

Biskötsel var ju ganska allmän förr, så något
utöver familjens behov av honung och var kunde
^{alltid} saluföras. Vid varje bondgård såg man oftast
en rad bikupor utmed söder-sidan av någon
länga, plank eller gärdsgård. Där södersol och
skyddslä" gjorde boplatsen lämplig åt bina.
Vidare utlämnades ofta till torpare, husare o.d.
något eller några bisamhälten, där lämpligt s.k.
bi-drag var tillfinnandes. Detta kallades att ha
"hälftenbi," alltså ett sorts sambruk. På höstarna
när kupaerna var mättade med honung, före-
tog beståttningen, som kallades "slajta bier"
varvid honungen delades efter tidigare upp-
gjorda bestämmelser. För lämnades också ut;
något liknande sambruk, varvid lamm och ull
delades mellan ägaren och den som vördat
djuren. En annan mycket ofta förekommande form
av hälftenbruk, var det på orten brukliga:

Svedjandet, som bestod i att otändiga backar-
antingen avbrändes sin vegetation och därefter
upphackades, eller så att marken flåhackades
torvorna brändes och det sedan hackades ner
potatis; efter potatisens upptagning siddes
det råg på hösten och då denna nästa år
skördats, lämnades svedjelandet åt sitt eget
öde som betesmark. Sambruket bestod här-
vid i att bonden lämnade ut sin jord, bestod
potatis och utsåde, lämnade ut dragare vid
skörden och oftast halv arbetskraft vid den-
samma. Torparen - eller någon annan - utförde
svedjandet, hackandet, sidd och sätthing, samt
bidrog med halv arbetskraft - minst - vid
skörd och hemkörvet. Den erhållna potatisen,
resp. rågskörden i strå och korn delades
jämt. Sista inom socknen kända sambruk av detta
slag, var svedjandet av den s.k. "Långholmen" i Björns-
torps by, Perstorps sk. Torparen var Emanuel Andreasson.

Långt tillbaka i tiden här ha förekommit 4
Myr-malmsupptagning och smältning av den-
samma, kanske t.o.m. ytterligare förädling i orten
varom de än i dag bafintliga slagghögarna
och den framgrävda lilla masugnen vid
Ångstugan, Ebbars by, Perstorps sk. vittna
om. Platsen ligger intill en myrmark, nu delvis
indämd till fiskdammar. Senare förekom
Kolning och Pottaskeframställning allmänt
i skogsstrakterna här: först och främst till det
gamla glasbruket vid Henrikstorp, men efter
dettas brand ^{år 1762} fortgick nog kolandet och aske-
vältandet ännu någon tid till andra anläggare,
ty jag minns från 1890-talet ett par av de
sista utövarna, nämligen den s.k. "Kola-Vende-
en" samt den s.k. "Snarpen" med sonen
Olander som också deltogit vid kolning, båda
boende i Färingtofta sk.

De egentliga binäringsarna tillkommo bland⁵
småbrukare, torpare och husare, fram-
tvungade ur nödvändigheten, för anskaffande
av föda och övrigt uppehälle åt sig och sin
oftast antalsrika familj. Förutom ovan näm-
da hälftenbruk, kolning och askebränning,
kan nämna s: SvärRDjärning som för var- ganska
allmän. Den bestod i att medelst en specialgjord
skyffelspade, driven och styrd av händerna
och ena benet, skära upp lagom tjocka torvs-
på vild gräsmatt till täckning av s. k. torv-
tak, samt även för att bortskaffa övre be-
västa lagret på myrmark som dikats för
nyodling. Det brukades, enligt någons utsago,
också att myr-torvarna brändes och askan
användes som gödning på myr-odlingen.
De sista utövarna av detta yrke som äro kända
voro "Bills Skärare" och "gante-johannes" - den
senare under min minnes tid bodade i Pers torps-
skola. x/bördig från Odelljunga skola.

Bomskärare var också ett numera föga bekant yrke som bestod i att tillverka sadelbommar, bogträn, bårök o.d. Detta var specialarbetare, ej alls att hänföra till sadelmakare. Närhet av lägerplats var följaktligen för dessa yrkesutövare. I Riseberga skn. bodde den siste här kände bomskäraren, (Anders? / Polsson) varom den Polssonska fonden till beklädad av fattiga läsbarn vid konfirmationen därstädes ännu vittnar. Enligt utvaga lär han själv fött sina kläder och gå till konfirmationen klädd i fräskor i sin ungdom.

Detta yrke, jämte de två följande, voro strängt yrkesbetonade, d.v.s. utövarna ägnade sig, om inte helt, så i varje fall huvudsakligen åt detta arbete. Böckare (danska "böcker"-sagghälsmakare) och Stachuggare. Någon böckare i orten känner jag ej namn på, och ingen av de äldre heller.

men namnet fortlever i barnbarnbarns allmo-
genom: "Böckra-augustens pang", m.fl.

Netti "stuckuggare" har jag tidigare insänt ut-
förligare uppteckning ang. detta yrke.

De följande binnäringarna ha utövats av många
småbrukare, torpare e.d. vars jordinnehav har
 varit för obetydligt att kunna ge helt uppe-
hälle åt innehavaren.

Bruvngrävare finns ju än i dag och bestå-
 oftast av två-tre kraftkarlar i ett lag, yrkes-
 vanda personer, som på beting påtaga sig
 dylika riskabla arbeten. Till detta hör i viss mån
 Slagrutemän. En bruvngrävare kan ju visser-
 ligen ibland vara slagruteman, dock ej alltid, utan
 denna lilla bisyssla utövas ofta av andra per-
 soner. Bland de sista bekanta bruvngrävarna
 här i trakterna får nämnas de s.k. "Spinga-
 pangarna": Spinga-Striden, Spinga Ölfen.

Stenarbetare i form av "stajnläggare", stajnbörare", bro- o källarböggare, "järestäppare" samt jordarbetare i form av "olare", "grobare" m. fl. Kunde visserligen ha viss gemenskap med brunngrävare, t. o. m. bestå av sidana i brist på brunngrävning, men det fanns andra som också utövade dessa arbeten. J. ex. i Perstorp sk. de numera avlidna stentläggare Stjernkvist, stensprängare Johan Svata, brobyggare Per Herder, samt Sven Davids son och "Pöl-täckares-Asp", som odlade, dikade och uppförde stenstängsel bl. a. Alla dessa hade på sin tid ett hus, en jordbit, en ko och gris samt höns och gick hos bönder på andra arbeten också, i brist på betingsarbete.

Kanalarbetare, s. k. angrobare och de kring Perstorp ofta uppträdande "dämmestläggarna" för dämmningsarbetare voro dock ofta ett skrä

för sig, i släkttycke med rallare, gäng av 9
starka, djärva karlar som reste vida ikring
och ~~pojog~~ ^{arbetade} sig eller deltog i större företag.
Skogsarbeten. Förutom den nämnda skoghugg-

ningen gav skogen arbete åt en mängd olika,
både kvinnor, män och barn. Vi kan t. ex. nämna:

Timmerhuggare, som högg och bitade virke till
timmer och plank, samt läkt till takläggning.

Vedhuggare, vanliga "fajna brännsläggare"
samt sådana som gallrade och rensade skog, högg
slanor, ris och buskar, och sådana som gallra-
de ut till vissa ändamål: träskoal, gagnarvir-
ke till olika ändamål.

Käpphuggare, som högg "fäcker rafta" att an-
vändas vid täckning av kalustak, samt i större
skala: Käppar till bandning av fat och tunnor.
Den siste i trakterna boende Käpphuggaren
var ~~Håkan~~ Bengt Carlsson, mer känd under
~~göingen~~

namnet "Hjänn-Björsten". Han högg i vagns-
last vis på export till Danmark, och i de sista
åren till Linshamns Cementfabrik, de cementen
sålades i fat 100 180 kg.

Barkskalare, som anskaffade ekbark till
garverierna. Bland dessa märktes: fjällare och
grövschalare som bestod av vuxna män, samt
"bästare" och "snasare" som oftast voro kvin-
nor och halstore pojkar. Självt har jag vid
Hörs ålder varit både snasare och bästare en
barksäsong år 1907. Var lovad kr. 0.75 pr. dag
och fick "fö" me säl, "men erhöll 0.90 pr. dag
på grund av mit i arbetet. Arbetstid 6 — 19
med 1 timmas middagsrast, 1/2 tim. frukost och
1/2 tim. kafferast, alltså 11 timmars arbetsdag.
Senare plöckade jag ut ämnen ur ekgrenarna till
naturligt vridna s.k. "lajtknaggars" handtag för
häger-handen, åt en ljeskaftsmakare. Fick 5 öre
pr. styck godkänd sådan. Förfäst 1.75-2.00 pr. dag.

Korgmakare, som högg kläppar och telningar till potatiskorgar av en, bland de mera kända i socknen var J. Svata, samt "den tose de kramagaren", numera död på hospitalet. Ännu lever korgmakar Berg kvast^{timmer}majörare och
Kvastmakare ("kaustamagare" som också oftast var "vedjeuriare", alltså skär "tillingar" till vidjor för olika ändamål, dock mest till band åt halmtakstöckande. Erik Andreassons far, alltid Emanuel Andreasson i Djörstorp vred många tusen vidjor på gamla dagar. Fick 75 öre pr. 100 st. vilket dock var betydligt mer än min mor mor berättade om att hon fick, då hon under nödår tillverkade sidana, ören 1868-1870. Priset var då 17 öre på "storbundred" = 120 st.

Vispmakare, "vesspaskalare", oftast kvinnor.
Bastmakare, förekom i äldre tider. De

avverkade och beredde lindbast, som de an- 12/
vände till bastrep, grimmor, västar m. m.
Bärplockning har i alla tider varit en
god biverksa för den fattige och många
husmor har, med barnens hjälp, råttat till
hjemmets hushålls ekonomi härmed. Främst
har ju lingonen bidragit hertill, men även
blåbär, hallon och björnbär ha varit värde-
fulla. Förutom vad de betytt för egna hushåll
i form av sylt och saft m. m. trots lagarna
har det bland allmogeen ansetts skamligt att
plocka skogsbär på andras s. k. ägor, och
på godsen, ex. vis Barsebücks utgård. Karup
i Färingtofta sk. fick ingen plocka lingon
förrän skogsaktaren bestämt dagen. Men då
gick alla man ut buse, för att plocka bär.
Måltidsordningen bröts och lingon fanns överallt
till torrk. Först skulle ett visst kvantum s. k.
"hershapsbär" plockas och levereras.

Bärplockningen skapade en mycket lukrativ bi-
sysla för den som ej älskade direkt kropps-
arbete, men hade möjlighet skaffa sig en häst
och vagn, nämligen Bäruppköparen, så länge
inte konkurrensen var för stor, n. b. Bland de
älska jag minns var den sk. "Fula Augusten",
samt de s. k. "Steksisarna" i Ringhult och
"Bässarna", ävenledes i Ringhult. Förlingtofta
ska. De båda sistnämnda släkterna köpte också
upp vispar, kvastar och korvar, samt sedermera
smörgisar. Allt försålles på stöttbygden. Nu-
mera gå bären pr. bil till städerna i regel.
Ägare till höstskjuts brukade förr köra ut till
Kullen för inköp av hela lass färsk sill, som
i regel var påfångad i förväg. En del ködde
kring och utminuterade bemsaltad sill, bland
de älska i Perstorps ska. minns jag "Silla-Olof"
och en som kallades "husets faders son".

Taktäckare. Därmed menas täckare av 14/2
halmtak. Bland de bästa på sin tid voro:
"Basse-Svån" (Sven Persson i Böhus, Färing-
tofta skn.) samt "Täckare-Paulen" i Perstorps
Siste taktäckaren i Perstorps skn. bar namnet
Björk.

Kardmakare lär ha funnits också i Per-
storps skn. men jag har ej lyckats spåra upp
den. Likadant är fallet med speciella
Halmarbetare, som tillverkade bikupor:
"sääkora", av halm, ävensom de senare till-
verkarna av halmkattar.

Spinnrockssvarvare, "rötkadräjare" ha
också bott i Perstorps skn. bl.a. den s.k.

"Karne-Valsare" (Bils Mönsson) samt
"Pär-Sjägga" vilka dock voro bårdiga utsock-
nes ifrån, den förre från Västra Torups skn.
och den senare från Öderljunga skn.

Leksaksvarare var det en mängd av 157
i Öderljunga skn. bl.a. de s.k. "Jånga-pa-
gana": Petter-Ljung och Linde, samt "Sjöggestorpa-
pangana" och "Smepa-pangana", men även i
Perstorps skn. fanns det o-skilliga. Särskilt
den Rooska familjen, som samtliga gick
in för yrket, men som ej fullföljdes av
flera än Sigfrid Roos, som utökade rörelsen
till slöjdfabrik. I början reste de unga
pojkarna: Alfred, Viktor och Sigfrid Roos
långt in i Finland, Ryssland och de bal-
tiska länderna och sökte sina "pökte"-lek-
saker, som direkt led i denna familjs bi-
sysla finns i våra dagar här i Perstorps
en fabriksanläggning som kostat nära två
miljoner och vars träslöjdsatster nu
är på export huvudsakligen, till ett
otal länder.

Skedmakare, d. v. s. en som tillverkatade 16
skedar, kammar, snitte krogar, "hjelehorn" m.m.
av ko- och oxhorn har också funnits. Hans
son: Svarvare Johansson i Perstorp. Kallas
än i dag av de äldre för: "Sjeemagaren".
Lieskafts- och råvsmakare, "lajskafte-
jötare" och "rivemagare" fanns en förnämlig i
Tostarp, Perstorps sk. Den nu avlidne
smöbrukaren, snickaren och byggmästaren
Andreas Falk. Det rubricerade var hans
vintersyssla, och hans måla reste på sin
tid kring på marknader att sälja hans
enastående lieskaft och goda råvsor, samt
givetvis stryksticker, "ströspannor", som
de hette här.

Tröskning var en hård och slitig bisyss-
la för. Givetvis menar jag: tröskning med
slaga, "pläjtasskaned". Det fanns ett be-

17
ting, som kallades "pångtåstke", varvid
arbetslören utgick "ätte tillta korned"
oftast, d. v. s. den tröskande erhöll 1/3 av
den utvunna säden. Eller dess värde.

Vidare hade vi inom socknen de som
kardade och spann, stickade, knypplade
och virkade mot betalning. Vävning av
vadmal, verken, dräll, bomullstyger samt
konstvävad till avsalu förekom mycket
ofta, som gav arbete åt "beskrämare" och
"säljkeungar." "Kagetjärningar" som med
stora spöknargar fyllda med långa "vedestär-
por, tsan o frästjorsbäckar" gick från
dörr till dörr. Någon kokade karameller
och sålde till handlande och på marknader
och torgdagar. Det fanns också kolportörer
och "böjsebädare" sådana som beslog byxor
med skinn och mollskinn.

De som kunde flera brännningar vill jag framhålla.
den man är möjligt, utförligare behandla, och för sig.

Stavhuggning. (tillägg t. tidigare.)

Vid klyvning av bok till stav användes två ungefär lika höga kubbar: den ene att sitta på, den andre att lägga arbetsträet på, som dock stöddes i ena ändan på sitt kubben och stöddes i sidled av huggarens knän. Ek däremot klyvdes från ändan, ej från sidan som bok. Detta utfördes stående. Ek skulle alltid klyvas från rotändan i motsats till f. ex. björk vilket gav upphov till den något mustiga ordstavsregeln: "I roden pån igen, i tåspån pån bårken (björken) ~~st~~ i mitten pån Hekkan ... etc.

Vid klyvning av bokstav användes, förutom klubba, slägga eller yxskäle att slå med, ett mejselliknande verktyg (se skiss bakpå) som i regel var c:a 8" långt, 3½" - 4" brett i eggen, själva klyvbladet c:a 1½" tjockt, i övre

se även
M. 10403:16-17.

ändan hamrat Y-kantigt. för att ge slagyta.
på c:a $1\frac{1}{2}$ " x $1\frac{1}{4}$ ", ibland mer, ibland mindre.
Tjockleken på staven justerades med enkel-
eggad handbila (se: skiss bakpå) med c:a 11-13"
lang egg; till småstav och kanthuggning an-
vändes ibland en liknande bila, fast mindre,
den kallades "lättyssen".

Den siste tillverkaren av dylika bilar, - i
av stadhuggare godtagbar modell och kvalite,
var nog den s.k. "Spira-kälen" (Karl Elias-
son, Skuddelev, Frosta härad). Hans till-
verkningsmärke var K. E. Tidigare voro
de s.k. "Vårsjötorparna" med märket W.P.
särskilt omtyckta av stadhuggarna.

Storuxen bok användes mest till s.k. löd-
timmer, vilket klyvdes ner till $\frac{1}{2}$ " tjocklek.
Detta användes förr mest till tobakslådor. Köpare
till detta var bl.a. Kockums i malmö.

Givetvis tillverkades en massa olika dimensioner av stav, till olika ändamål. från de största bryggkar och tunnor till de minsta hemslöjdsarbeten, men förutom osannämda lödtimmer var nedanstående de största artiklarna:

Bokstav av vackert, vitt trä i 24" längder: som användes till smördröttlar; i 30" längder till fläsk- och köttfat, dessa användes för nedläggning av långfärdskost till sjömän, samt sidare: i 12" längder till snuskuttingar (köpare bl.a. köksunnor i Malmö). De sistnämnda lock ej i medeltidens arbetsår inom yrket, men däremot i stormängd i hans fars, Ored Olsson, och hans farfars, Ola Nilsson's tid, då stavsuggningen hade sin glansperiod.

Priserna vore för exempel: för 30" längder, 74" stav Kr. 70. pr. stortusen (= 1.200 st.) var till räknades 400 bottenämnen i 1/2 tjocklek. Detta pris höjdes

till omkring 100.- då den är "bökkares"/lugg-
kärleksmakares/synpunkt mindrevär-diga såga-
de staven kom i marknaden på allvar. Ännu
^{dag} kunde handhuggen stav för marknad till nu-
mera höga priser, särskilt till Danmark, men
det finns inga stadhuggare kvar i alla fall
företaliga, i alla lämpliga handyxor eller någon
som kan tillverka dem nöjaktigt goda, och knapp-
ast lämpligt trä beller.

Arbetsförfärderna ställde sig olika, beroende på
stadhuggarens förmåga att ta era ett på rot stå-
ende träs värde, men i ovannämnda exempel om-
kring 20-25 kr. pr. sats. (i stort-tusen med bottenbitar)
En rask och van huggare kunde klyva från
200 — 350 st. stav pr. dag, beroende på trä-
kvaliteten, genomsnittslönen för god huggare
under gynnsamma omständigheter kunde beräk-
nas till omkring kr. 5.00. ~~pr~~